

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО УМОВ ВНЗ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

*Н.Є. Герасімова, І.В.Герасімова
(Черкаський національний університет
ім. Б. Хмельницького)*

Важливою проблемою адаптації студентів до умов ВНЗ є її механізми, чинники і критерії. При цьому привертає увагу той факт, що при визначенні адаптації досить часто відбувається змішування зазначених понять. Так, у визначенні адаптації як процесу формування індивідуального стилю діяльності, мова йде скоріше про механізм адаптації. В той же час І.О. Ходаков [10] використовує його як показник (критерій), а В.А. Семиченко [8] — механізм і чинник активного освоєння професії. Така неоднозначність понять пов'язана з тим, що адаптацію можна розглядати як процес і як результат. Як зазначає М.І. Скубій [9], у тому випадку, коли адаптація розглядається як процес, мова повинна йти про її чинники, про сукупність умов або обставин, які визначають результат. Якщо ж аналізується результат цього процесу, то говорять про критерії або показники.

С.В. Овдей [5] при визначенні механізмів, чинників і критеріїв адаптації приводить такі міркування: рух адаптуючого в процесі адаптації є етап даного процесу з притаманними йому властивостями, тобто чинниками, які досить часто виступають і в ролі механізмів. Як тільки рух на даному етапі припиняється, властивість етапу перетворюється на критерії, ознаки його.

І.О. Георгієва [1] вважає, що чинники — це умови і передумови, що визначають процес і результат, успішність включення людини в нове соціальне середовище. М.О. Свиридов [7] визначає чинники як сукупність умов, які зумовлюють процес (темп, стійкість) і результат адаптації.

Можна погодитися з тим, що чинники — це сукупність умов і передумов, що зумовлюють процес адаптації, критерії — це характеристика процесу адаптації і його результату.

Автор звертає увагу на складність структури чинників, яка може бути описана за багатьма основами: соціально-економічні, соціально-демографічні, соціально-психологічні, психофізіологічні сторони у дихотоміях (загальні — особливі, внутрішні — зовнішні,

основні — неосновні). Розглядаючи чинники як мотиви поведінки людини, він виділяє в них мотиваційне ядро — стійке з'єднання чинників, яке в основному визначає процес і результат адаптації, тобто тут також спостерігається деяке змішування чинників і критеріїв.

На думку О.І. Зотової та І.К. Кряжевої [2] чинниками, що впливають на адаптаційний процес, є умови життя й діяльності людини. Зокрема, оцінка і сприйняття цих умов, у першу чергу, опосередковані відношенням до змісту праці і мети діяльності. Одночасно в залежності від характерологічних особливостей особистості і невідомі аспектів мотиваційної структури умови діяльності можуть істотно впливати на характер і результат адаптації. З іншого боку, сама мотиваційна структура особистості, що є значною мірою результатом властивостей індивіда, від здібностей, внутрішніх тенденцій, емоційної спрямованості і якостей особистості. Саме тому, деякі автори припускають, що відповідність окремих властивостей індивідуальності особливостям діяльності, зокрема професійної, може бути умовою і показником адаптивності людини.

До чинників, що визначають адаптацію особистості окремі автори відносять соціально-психологічні характеристики колективу — характер взаємовідносин між рядовими членами (по горизонталі), характер взаємовідносин між керівниками і підлеглими (по вертикалі), стиль керівництва даним колективом, його соціально-психологічний клімат.

І.О. Георгієва [1] поділяє чинники на особистісні й зовнішні. До особистісних вона відносить:

- 1) соціально-демографічні характеристики учасників адаптації (стать, вік, сімейний стан, діти, побутові умови);
- 2) ціннісні орієнтації як змістовний компонент системи суб'єктивних відношень особистості;
- 3) ряд психологічних властивостей особистості.

Зовнішні чинники представлені комплексом параметрів, пов'язаних з видом діяльності групи. Це можуть бути специфічні характеристики діяльності:

- 1) зміст діяльності (праця і пізнання);
- 2) організація діяльності (ступінь регламентації діяльності, можливість індивідуальної варіативності способів і методів діяльності, форми контролю за процесом і результатом);

- 3) положення в системі соціального виробництва;
- 4) об'єктивність результатів діяльності;
- 5) співвідношення офіційної й неофіційної структур відношень у соціальній організації колективу;
- 6) система стимулювання;
- 7) вікова однорідність колективу;
- 8) ступінь участі особистостей у процесі утворення групових норм.

Одним з показників адаптації О.І. Зотова і І.К. Кряжева [2] вважають особливості особистості, що виникають в умовах психологічної напруги і стресових станів на основі конфлікту особистості з собою та оточуючими. Наявність таких конфліктів часто зумовлюється незадоволеністю особистості її власним статусом у колективі. Основне протиріччя адаптації інколи розглядається у соціально-психологічному плані, а саме як протиріччя між внутрішнім світом особистості студента, його установками, мотивами, прагненнями, спрямованістю і новим соціальним положенням; між вимогами нової соціальної ролі, що об'єктивно впливає з характеру і структури діяльності, і підготовленістю випускника до її виконання.

Адаптація особистості студента відбувається в колективі (група, факультет) і через колектив. І в цьому випадку особливий інтерес викликає початкова стадія адаптації у новому соціальному середовищі. Адаптація в колективі виступає необхідною умовою продуктивної соціальної активності, самовизначення особистості, розвитку індивідуальності студента.

У процесі соціально-психологічної адаптації досягається відповідність між поведінкою й діяльністю, що схвалюється суспільством та структурою особистості її інтересами, ціннісними орієнтаціями, спрямованістю. За критерій адаптації використовують спрямованість та рівень психологічної активності особистості.

Частіше всього виділяються три основні напрями спрямованості активності, що відповідають трьом видам адаптації до зміненої ситуації:

- 1) вихід із ситуації, психологічний захист власного "Я";
- 2) вплив на середовище з метою пристосування його параметрів до себе: від прямого (безпосереднього) впливу до пошуку обхідних шляхів;

3) зміна себе, своєї внутрішньої структури: від звикання, урівноваження із середовищем до уподібнення.

Отже, в процесі адаптації діє ряд важливих чинників. Існують різні підходи до визначення механізмів адаптаційних процесів. Так, О.Г. Мороз [4] вважає, що механізми професійної адаптації включають такі аспекти:

— По-перше, внутрішні властивості цього процесу, його суперечливі сторони, взаємодія яких визначає його зміст і загальну тенденцію розвитку.

— По-друге, специфічні особливості процесу, що розгортається на різних етапах розвитку, динаміку адаптації.

— По-третє, об'єктивні й суб'єктивні чинники, що впливають на процес адаптації.

— По-четверте, умови і способи керівництва професійною адаптацією випускника ВНЗ.

Основне протиріччя адаптації інколи розглядається у соціально-психологічному плані, а саме як протиріччя між внутрішнім світом особистості студента, його установками, мотивами, прагненнями, спрямованістю і новим соціальним положенням; між вимогами нової соціальної ролі, що об'єктивно впливає з характеру і структури діяльності, і підготовленістю випускника до її виконання.

Процес можуть прискорити чи уповільнити не лише ті, що є в даний момент актуальними чинниками розвитку, але й попередній етап розвитку, тобто попередні чинники. Слід відмітити, що всі чинники взаємопов'язані між собою.

Таким чином, аналіз теоретичних підходів до вивчення адаптаційних можливостей студентів, підтверджує правильність висунутої робочої гіпотези про те, що в їхній основі лежать особистісно значимі протиріччя між мотиваційними утвореннями індивіда, які знаходять своє прагнення в різних сферах життєдіяльності особистості.

Література

1. *Гергиева И.А.* Социально-психологические факторы адаптации личности в коллективе. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. — 198 с.
2. *Зотова О.И., Кряжева И.К.* Некоторые аспекты социально-психологической адаптации личности // Психологические

механизмы регуляции социального поведения. — М.: Наука, 1979. — С. 219-233.

3. *Калмыкова Е.С.* Исследования психотерапии за рубежом некоторые методологические проблемы // Психологический журнал. — 1992. — Т. 13. — № 6. — С. 54—64.

4. *Мороз О.Г.* Профессиональная адаптация выпускника педагогического вуза. — К.: Либідь, 1983 — 430 с.

5. *Овдей С.В.* Проблемы социально-психологической и профессиональной адаптации молодых учителей. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1978. — 280 с.

6. *Педаяс М.И.* Профессиональная адаптация учителя // Организация учебного процесса: Сб. науч. раб. — Тарту: ТГУ, 1976. — 147 с.

7. *Свиридов Н.А.* Адаптация выпускников высшей школы к работе на селе // Материалы межвузовской научной конференции. — Барнаул: Пед.общество РСФСР, 1981. — 104 с.

8. *Семиченко В.А.* Динамика отношений студентов к профессиональной деятельности в процессе адаптации к педвузу // Психологические проблемы формирования социально-активной личности учителя советской школы: Сб. науч. раб. — Ереван: ЕГУ, 1973. — С. 109-111.

9. *Скубий М.И.* Социальные проблемы адаптации молодого учителя // Некоторые методологические проблемы общественных наук: Сб. науч. раб. — Новосибирск: НГУ, 1971. — С. 263-275.

10. *Ходаков А.И.* Социально-педагогические условия адаптации молодого рабочего в производственном коллективе. — Л.: Центр приклад. психологии, 1978. — 45 с.